

6. Likhachev, D.S. (1993). Kontseptosfera russkogo yazyka [The conceptosphere of the Russian language]. *Yartseva V.N. (ed.) Izvestiia RAN. Seriya "Literatura i iazyk"*, vol. 52, no. 1, pp. 3–9 [in Russian].
7. Ozhegov, S.I. (1972). Slovar' russkogo yazyka [Dictionary of the Russian language]. Moscow [in Russian].
8. Novikov, L.A. (ed.) (1984). Slovar' antonimov russkogo yazyka [Dictionary of antonyms of the Russian language]. Moscow [in Russian].
9. Sorokin, Yu.S. (ed.) (1984–1991). Slovar' russkogo yazyka XVIII veka [Dictionary of the Russian language of the XVIII century]. Leningrad: Nauka (Leningradskoe otdelenie), issue 1–6; Sorokin, Yu.S. (ed.) (1992). Slovar' russkogo yazyka XVIII veka [Dictionary of the Russian language of the XVIII century]. Saint Petersburg: Nauka (Sankt-Peterburgskoe otdelenie), issue 7 [in Russian].
10. Yevgen'yeva, A.P. (ed.) (1999). Slovar' russkogo yazyka [Dictionary of the Russian language]: in 4 vol. Moscow: Russkii iazyk; Poligrafresursy, vol. 1: A – Y [in Russian].
11. Yevgen'yeva, A.P. (ed.) (1970). Slovar' sinonimov russkogo yazyka [The dictionary of synonyms of the Russian language]: in 2 vol. Leningrad, vol. 1: A – N [in Russian].
12. Chernyshev, V.I. (ed.) (1954). Slovar' sovremennogo russkogo literaturnogo yazyka [Dictionary of the modern Russian literary language]: in 17 vol. Moscow; Leningrad: Izd-vo AN USSR, vol. 3: H – E [in Russian].
13. Gorbachevich, K.S., Khablo, E.P. (1979). Slovar' epitetoov russkogo literaturnogo yazyka [Dictionary of epithets of the Russian literary language]. Leningrad [in Russian].
14. Sreznevskiy, I.I. (1893). Materialy dlia slovaria drevnerusskogo iazyka po pismennym pamiatnikam [Materials for the dictionary of the Old Russian language on written records]: in 3 vol. Saint Petersburg, vol. 1 [in Russian].
15. Stepanov, Yu.S. (2001). Semiotika kontseptov [Semiotics of concepts]. Moscow: Akademicheskii Proekt; Yekaterinburg: Delovaya kniga [in Russian].
16. Ushakov, D.N. (ed.) (1935). Tolkovyy slovar' russkogo yazyka [The explanatory dictionary of the Russian language]: in 4 vol. Moscow: Sovetskaia entsiklopediia; OGIz, vol. 1 [in Russian].
17. Ufimtseva, N.V. (1998). Etnicheskiy kharakter, obraz sebya i yazykovoye soznaniye russkikh [Ethnic character, self-image and Russian language consciousness]. *Yazykovoye soznaniye: formirovaniye i funktsionirovaniye*. Moscow, pp. 135–170 [in Russian].
18. Fasmer, M. (1986). Etimologicheskii slovar' russkogo yazyka [Etymological dictionary of the Russian language]: in 4 vol. (transl. from German). Moscow, vol. 2 [in Russian].
19. English Oxford living Dictionaries. Retrieved from: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/friend> [in English].
20. Wiktionary the free dictionary. Retrieved from: <https://en.wiktionary.org/wiki/friend> [in English].
21. Wiktionary the free dictionary. Retrieved from: <https://en.wiktionary.org/wiki/Thesaurus:enemy#English> [in English].
22. Wiktionary the free dictionary. Retrieved from: <https://en.wiktionary.org/wiki/Thesaurus:friend#English> [in English].
23. Wiktionary the free dictionary. Retrieved from: <https://en.wiktionary.org/wiki/Thesaurus:lover#English> [in English].
24. Wiktionary the free dictionary. Retrieved from: <https://ru.wiktionary.org/wiki/%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%B6%D0%B8%D1%82%D1%8C%D1%81%D1%8F> [in English].

УДК 811.111

DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-15

“TO SPEAK” ЯК ПЕРВИННА ДІЄСЛІВНА ЛЕКСЕМА КОНЦЕПТУ *SPEECH*

Смаглій Валерія Михайлівна,

кандидат філологічних наук, завідувач кафедри філології

Одеський національний морський університет

valeriya.smagliy@gmail.com

orcid.org/0000-0002-6222-7652

Метою дослідження є аналіз лексеми *to speak* як первинної форми концепту *SPEECH*, а також подальше порівняння з відповідною іменною лексемою. **Методи.** Аналізуючи лексичні засоби вербалізації концепту *SPEECH*, звертаємося, передусім, до діахронічної характеристики відповідної ядерної лексеми. Звернімося до дефініційного аналізу полісемічної лексеми *to speak*, яка в тлумачних словниках англійської мови сукупно складається із 8 семем, як і лексема *speech*, або в іншій термінології лексико-семантичних варіантів. **Результати.** Англійське дієслово *to speak* в сукупності перехідних і неперехідних форм є полісемічною лексемою, яка нараховує півтора десятка семем, кожна з яких актуалізує власний набір сем, що експлікуються через дефініційні ознаки у відповідних частинах словникової статті. Наша задача полягає в тому, щоб виокремити ці семи, поєднати їх у семантично пов'язані між собою пучки і виявити певні кореляції між семним набором дієслівної та іменникової складників розглядуваної номінативи. Загалом номінатива *to speak/speech* нараховує 15 дієслівних і 8 іменних семем. Когнітивний ракурс нашого дослідження кличе до розгляду глибинної змістової структури цієї номінативи, структурування її значення як схематичного відбитка певної ситуації. Центральною ланкою в цій структурі є, безсумнівно, предикат, який у сукупності з актантами (що реалізують семантичні валентності предиката) утворює предикатно-актантну рамку, до якої долучаються і сірконстанти (або обставини ситуації). Предикат виражає зміст події як процесу, відношення, ознаки, притаманні певному суб'єктові. В аналізованій номінативі предикат *to speak* відбиває подію говоріння як процесу. З усього розмаїття актантів, що їх виокремлюють фахівці з питань ролівої граматики, в нашому дослідженні достатнім є виокремлення аєенса і пацієнсу, які заповнюють наявні валент-

ності предиката *speak*. Таким чином, із можливих сірконстантів розглядаємо дві, актуальні для досліджуваного предиката: сірконстанту цільового призначення дії та сірконстанту способу дії. **Висновки.** Підсумовуючи, стверджуємо, що ядро вербалізованого концепту *SPEECH*, одного із трьох складників комплексного концепту *WORD / LANGUAGE / SPEECH*, розщеплюється на етимологічно первинну дієслівну лексему *to speak* і похідну від неї іменну лексему *speech*. У цьому полягає структурна відмінність нуклеарного концепту *SPEECH* від решти двох – *WORD* та *LANGUAGE*, ядро яких представлено виключно іменними лексемами *word* і *language*.

Ключові слова: актант, номінатема, глосси, семема, мовний код, ономасіологічний фокус.

“TO SPEAK” AS A PRIMARY VERBAL LEXEME OF THE SPEECH CONCEPT

Smaglii Valeriia Mykhailivna,

Candidate of Philological Sciences, Head of the Philology Department

Odesa National Maritime University

valeriya.smagliy@gmail.com

orcid.org/0000-0002-6222-7652

The **purpose** of the study is to analyze the lexeme *to speak* as the primary form of the *SPEECH* concept, as well as to compare it with the further corresponding nominative lexeme. **Methods.** Analyzing the lexical means of verbalization of the *SPEECH* concept, we primarily refer to the diachronic characteristic of the corresponding nuclear lexeme. Let us turn to the defining analysis of the polysemic lexeme *to speak*, which in the interpretive English vocabulary collectively consists of 8 sememes, as well as the *speech* lexeme or in another terminology of lexico-semantic variants. **Results.** The English verb *to speak* in a combination of transitive and non-transitive forms is a polysemic lexeme that counts for fifteen hundred families; each of them actualizes its own set of sememes which are explicated through definitions in the relevant parts of the dictionary article. Our task is to isolate these sememes, combine them into semantically interconnected bunches, and identify certain correlations between the seme set of verbal and noun components of the nominative subject. In general, the nominative *to speak / speech* has 15 verbal and 8 nominal sememes. The cognitive perspective of our study gives rise to considering the deep content structure of this nominateme and structuring its value as a schematic imprint of a particular situation. The central link in this structure is, of course, the predicate, which, in combination with the actants (implementing the semantic valency of the predicate), forms a predicate-actant frame, to which the circonstants (or circumstances of the situation) are joined. Predication expresses the contents of an event as a process, a relation, a characteristic inherent in a particular subject. In the analyzed nominateme, the predication *to speak* reflects the act of speaking as a process. With all the diversity of the actants distinguished by role grammar, in our study it is sufficient to distinguish the agence and the patience, which fill the existing valencies of the predicative *to speak*. In the same way, from the variety of possible circonstants, we consider these two ones, which are relevant to the predication under study: the circonstant of the intended purpose of action, and the circonstant of the way of action. **Conclusions.** Summing up, we affirm that the core of the verbalized concept *SPEECH*, which is one of the three components of the integrated concept *WORD / LANGUAGE / SPEECH*, is split into an etymologically primary verbal lexeme *to speak* and derived from its nominal lexeme *speech*. This is the structural difference between the *SPEECH* nuclear concept from the other two – *WORD* and *LANGUAGE*, the core of which is represented exclusively by nominative lexemes *word* and *language*.

Key words: actant, nominateme, glosses, sememe, linguistic code, onomasiological focus.

1. Вступ

О.С. Кубрякова вважає: «У генезисі мови першими народжувались саме ті мовні форми і одиниці, якими потрібно було кодувати структури свідомості, що вже склалися і були результатами обробки інформації, яка надійшла ззовні і була трансформована в ході такої обробки» (курсив наш – В. С.) (Кубрякова, 1991: 164). Отже, першою в цьому випадку (тобто у співвідношенні іменник – дієслово) виявилась дієслівна мовна одиниця *sprecan* на позначення певної «структури свідомості», а саме розуміння такої дії, як *говорити, вимовляти щось уголос*. Породження людиною низки осмислених *артикульованих звуків* задля вираження певного змісту – таким, на нашу думку, було первинне розуміння людського мовлення. І лише з часом мовлення-дія

sprecan (промовляти) трансформувалась у мовлення-явище *spraec* (мова/мовлення).

Когнітивна операція, що призводить до появи іменної лексеми як розвитку дієслівної, отримала в працях Р. Ленекера назву *реіфікація*, що походить від англійського *reify* [представляти щось як предмет] (Langacker, 1991: 78), в російськомовних джерелах для цього послуговуються терміном *опредмечивание*.

Взяті разом – і дієслово *to speak*, і іменник *speech* – входять у таку одиницю ноетичного (називного) простору мови, яку В.І. Теркулов позначає терміном *номінатема*, зауважуючи, що «кожна номінативна одиниця (номінатема) реалізується в глоссах (мовленнєвих реалізаціях номінатем), які прив'язані до одного і того самого концепту і є формально взаємопов'язаними» (Теркулов, 2013: 29). На

думку ученого, мовленнєве утілення номіна- теми відбувається через різні частини мови: «наприклад, дієслівна номінатема може реалізуватись як дієслово *бігти*, іменник *біг*, дієприслівник *біжучи*, зберігаючи в усіх випадках свою номінативну тотожність» (Теркулов, 2013: 31). Вважаємо за можливе скористатися запропонованим В. Теркуловим терміном *номінатема*, усвідомлюючи, що *глосси*, мають спільний набір *лексичних* семантичних ознак, що утворюють єдине семантичне ядро, але різні граматичні ознаки, які від початку вбудовані у смислову структуру кожної глосси, а не з'являються у *мовленнєвій реалізації* номінатемами, як про це пише вчений: «Зміна частиномовного статусу одиниці визначається мімікрією номінатемами до того чи того частиномовного класу, яка (мімікрія) зумовлена *зміною лінгвального статусу номінатемами у реченні*» (курсив наш – В. С.) (Теркулов, 2013: 30).

Нині варто проаналізувати дієслівний потенціал номінатемами *speak*. За даними Д. Байбера, дієслово *to speak* входить до переліку 13 базових комунікативних дієслів (communicative verbs) і має розглядатись як «специфічна субкатегорія дієвих дієслів (activity verbs), а саме тих, які передбачають комунікативну дію (communicative activity): *speaking, writing*» (Biber, 1999: 362).

Англійське дієслово *to speak* в сукупності перехідних і неперехідних форм є полісемічною лексемою, яка нараховує півтора десятка семем, кожна з яких актуалізує власний набір сем, що експлікуються через дефініційні ознаки у відповідних частинах словникової статті. Наша задача полягає в тому, щоб виокремити ці семи, поєднати їх у семантично пов'язані між собою пучки і виявити певні кореляції між семним набором дієслівної та іменникової складових частин розглядуваної номінатемами.

2. Основні тлумачення семми *to speak*

(I) Семма *to speak* **говорити, артикулювати думки, почуття**, що має такі словникові тлумачення: [to express thoughts, opinions, feelings orally], [to utter with speaking voice, pronounce], [articulate sounds with the ordinary voice], номінує процес породження людиною низки артикульованих звуків, чие призначення полягає в матеріалізації і виведенні назовні її (людини) внутрішнього відчуття, думки, емоції. Про це свідчать дефініційні ознаки *дії* як такої [utter, pronounce, articulate, produce], *об'єкта* цієї дії [sounds, words], *цільової* настанови дії [to express

thoughts, opinions, feelings], а також *інструменту* виконання дії [with the voice, orally]. Лексична семантика (I) дієслівної семми *to speak* включає такі 3 семи (1) *породження* (2) *осмислених* (3) *звуків*. Комбінація (1) і (3) сем: *породження звуків* найтісніше зближує цю семму із внутрішньою формою дієслова *to speak* [*to crackle*] (тріщати, хрустити), але при цьому, окрім акустичної характеристики номінованого процесу, додається його семіотична характеристика – (2) *сема осмислених* (звуки). Інакше кажучи, породження звуків виконується людиною для означування певного смислу. Нагадаємо яскраве визначення феномена мови, надане Е. Бенвеністом: «Мову можна розглядати як (феномен), що існує цілком у сукупності членороздільних звуковипускань (рус. *звукоиспусканий*)».

(II) Суто акустичною є домінуюча ознака в наступній семмі *to speak* [to make a characteristic or natural sound; to make a sound when functioning] зі значенням **звучати, гриміти, гавкати**. Відомо, що дієслово в своїй семантиці імплікує різні складники події, що називається: її причини, результат, ціль, спосіб виконання, її учасників. Ці інформаційні компоненти становлять сутність так званих «латентних сем, зокрема латентних суб'єктів або об'єктів дії» (Кубрякова, 2004: 265). В (II) семмі *to speak* латентним суб'єктом номінованої дії виступає не людина. Ілюстративні приклади, які супроводжують відповідні словникові статті, свідчать, що ця семма передбачає такі суб'єкти дії, як *грим, гармати, барабани* і навіть *собака*: (*thunder spoke*), (*cannons spoke*), (*drums spoke*), (*a hound spoke*). Гуркіт барабанів і гармат, розкати грому і гавкання собаки, а також звучання музичних інструментів номінується (II) семмою *to speak*, яка в сучасній англійській мові позбавлена звуконаслідування, але містить етимологічні сліди ономаotopeїчної семантики. С. Швачко називає таке явище «діахронічною пам'яттю» слова (Швачко, 2013). Ця семма містить семи (1) *не людина*, (2) *спричинює* (3) *гучний звук*. На відміну від семми (I), тут *семіотичної* складової частини породжуваних звуків не передбачено.

(III) семма дієслова *to speak*, яка дефінується так: [say smth in order to convey information], [express thoughts or feelings in speech or writing] тощо, акцентує на цільовій настанові номінованої дії – **передавати усно чи письмово інформацію**. Відповідні дефініційні ознаки є такими: [make known, convey], а також [information, ideas]. При цьому засобом передачі інформації, на відміну від (I) семми,

може бути не тільки звукове мовлення, але й письмове [convey information in speech or writing; say smth; make known in writing; convey information in text]. Суб'єктом дії може бути не тільки людина, але і породжений нею мовленнєвий твір: *He spoke of his desire to travel; Her diary spoke about a loss*. У зв'язку із цією обставиною наведемо цікаві міркування Л. Козлової стосовно категорії агентивності і її «значення для мовної свідомості носіїв англійської мови, що є відбитком діяльнісного типу культури, до якого належать британська і американська культури» (Козлова, 2013: 539). Проявом слугує зокрема те, що «якістю агентивності наділяються не тільки одушевлені, але і неодушевлені сутності» (Козлова, 2013: 541). Семема (III) *to speak* містить семи (1) *людина/мовленнєвий твір*, (2) *передавати інформацію*. В цій семемі відомості щодо формальних параметрів повідомлення (*усне/письмове*) відходять на задній план.

(IV) Наступна семема *to speak* [communicate in or be able to communicate in a specified language] називає **здатність суб'єкта спілкуватись національною мовою**: *to speak English/Spanish/Russian*. Її дефініційні ознаки є такими: [communicate], [be able to], [a specified language]. Перш за все прокоментуємо сему *здатність*, про яку йшлося вище під час аналізу (I) іменної семемі *speech*. Ми стверджували, що *здатність* суб'єкта до певних дій передбачає наявність у нього певних навичок, умінь, які уможливають ті чи ті дії. Інакше кажучи, *здатність* до чогось виокремлює індивіда з решти індивідів, позбавлених таких ресурсів. За таких умов ресурсом індивіда є володіння ним певною етноспецифічною мовою: англійською, іспанською, російською тощо. Очевидно, що підставою для виокремлення такої семемі, тобто вирізнення її із сукупності інших семем *to speak* слугує, передусім, характеристика того мовного коду, яким послуговується суб'єкт у процесі комунікації: мається на увазі не мова взагалі (як притаманна людству властивість), а певна національно-специфічна мова, тобто властивість, притаманна не всьому людству, а лише певній людській спільноті, у цьому разі, етноспецифічній спільноті (*англіцям/іспанцям/росіянам і т.п.*). Отже, (IV) семема *to speak* об'єднує такий семний набір: (1) *комунікувати*, (2) *етноспецифічною*, (3) *мовою*, (4) *здатність*. Семи (1)–(3) є облігаторними, а сема (4) – факультативною. Вважаємо, що сема (4) актуалізується, якщо йдеться про спілкування іноземною (для суб'єкта) мовою.

(V) семема дієслівної лексеми *to speak* **виступати публічно** називає *процес публічного виступу оратора (політичного діяча, лектора)*, вона містить набір сем, майже ідентичний (IV) іменній семемі *speech*. Вище зазначалось, що цей набір є таким: (1) *офіційність*, (2) *публічність*, (3) *промова*. До такого пучка сем у (V) дієслівній семемі *to speak* додається опорна сема дії (4) *вимовляти/проголошувати*, яка експлікується дефініційними ознаками [*deliver an address/lecture, make a speech, express oneself, declare*]. Сема (2) *публічність* заявлена в дефініційній частині словникової статті (V) *to speak* [to express oneself before a group], а також у дефініційному аналізі другого ступеня глибини, тобто при трактуванні дефініційних ознак *address* і *lecture* як самостійних слів: *address* = [a formal speech delivered to an audience]; *lecture* = [an educational talk to an audience]. Сема (1) *офіційність* експлікується на другому глибинному рівні дефініційного аналізу: *address* = [a formal speech...], *to declare* = [make known formally, officially].

(VI) семема *to speak* має значення **розмовляти, спілкуватись із кимось**. Аналізуючи її дефініції [to engage in / have a conversation], [to talk in order to obtain or give information], виокремлюємо такі семи: (1) *усне спілкування*, (2) *з метою отримання/передачі*, (3) *інформації*. Дефініційна ознака *conversation*, будучи проаналізована самостійно, вказує переважно на *неофіційність* спілкування і його цільове призначення – *обмін новинами* [a talk, esp. an informal one, between two or more people, in which news and ideas are exchanged].

(VII) Семема дієслівної лексеми *to speak* номінує дію, суб'єкт якої виступає в ролі речника, представника/делегата (від групи осіб): **виступати від імені (озвучувати чийсь позицію)**. Її дефініції є такі: [serve/act as a spokesman; express the views or position of another]. Очевидно, що домінуючою ознакою в цій семемі є [spokesman]. Вдаючись до поглибленого дефініційного аналізу, отримуємо інформацію: *spokesman*=[a person who speaks as the representative of another or others often in a professional capacity]. Семний пучок цієї семемі об'єднує (1) *промовляти*, (2) *від імені іншого/інших*.

(VIII) Дуже близькою до значення семемі (VII) виявляється семема (VIII) *to speak*, яка номінує схожу ситуацію, але так би мовити, із протилежного боку, означаючи **говорити через чийсь посередництво**. Словники дефінують цю семему як [to convey information

through another person] і пропонують таку ілюстрацію: *the family spoke to the media through their solicitor*. Отже, в цьому випадку семема об'єднує семи (1) *говорити/інформувати*, (2) *чийсь/не своїми вустами*.

Дві семеми *to speak* (VII) і (VIII) є прикладом лексичних конверсивів, позначаючи певну ситуацію з протилежних сторін. Спільним для них є те, що мовлення відбувається опосередковано через фігуру додаткового комуніканта, але *ономасіологічний фокус* у кожній із семем розташовується по-різному. В семемі (VII) ономасіологічно висвітлюється фігура речника, тобто того, хто промовляє не від свого імені, а в семемі (VIII) ономасіологічним фокусом виділена фігура того, хто делегував своє право мовлення іншій особі. У наших міркуваннях спираємось на термін У. Чейфа (W. Chafe) *фокус свідомості*, що означає мисленеву зосередженість на одному фрагменті світу, наприклад, на особі діяча. Зі зміною цієї особи фокус свідомості пересувається на іншу особу» (Chafe, 1994: 71–92). У. Чейф використовував термін *фокус свідомості*, аналізуючи розгортання дискурсу, ми запозичуємо його і трансформуємо в *ономасіологічний фокус* на підставі того, що семантика повнозначного дієслова містить сцену, згорток певної події. Д. Байбер про це пише так: «Лексичні дієслова означають дії, процеси або стани і слугують встановленню взаємовідношень між учасниками дій, процесів чи станів» (Biber, 1994: 63). У семемах *to speak* (VII) і (VIII) взаємовідношення між учасниками дії є дзеркально протиставленими. Інакше кажучи, фокус свідомості в семемі *to speak* (VII) зосереджений на фігурі діяча, що мовить за когось іншого, а в семемі *to speak* (VIII) цей фокус зміщено на фігуру діяча, що делегував своє мовлення іншому.

3. Семема *to speak* із невербальним вираженням

(IX) семема *to speak* зі значенням **виражати певний зміст невербально** стосується передачі певної інформації поза межами словесного коду. Ця семема тлумачиться таким чином [convey a message by nonverbal means], [express feelings by other than verbal means]. *Акустична* складова частина внутрішньої форми дієслова *to speak* елімінується повністю, на перший план виходить *сміслова* складова частина повідомлення, яке транслюється несловесно. Проте, **якими** саме несловесними засобами це виконується, залишається в ономасіологічній тіні цієї семеми. Припускаємо, що уточнення відбувається ситуативно. Так,

наприклад, ілюстрація зі словника Merriam-Webster *his eyes spoke volumes*, скоріше за все, імплікує певний вираз очей, їхній блиск, можливо, примруження тощо. У сентенції *Actions speak louder than words*, вочевидь, маються на увазі певні наслідки, результати чийось дій (*actions*), які виявляються ефективнішими і переконливішими за слова (*words*). Атрибут *louder*, що кваліфікує дієслово *speak*, перетворює словосполучення *speak louder* на метафору, точніше, персоніфікацію, згідно з якою *дії* (*actions*) протиставляються **словом** (*words*) як актанти певної драматургічної сцени із персоніфікованими учасниками. При цьому актант *actions* виявляється ефективнішим у донесенні свого меседжу, ніж актант *words*.

Семний набір (IX) семеми *to speak* визначаємо так: (1) *виражати*, (2) *смісл* (3) *невербально*. Кожна із сем експлікується дефініційними ознаками. Сема (1) *виражати* і сема (2) *смісл* виокремлюються на підставі відповідних дефініційних ознак [convey a message], [express feelings], які в другому ступені аналізу свідчать про таке: *to convey*=[make an idea or feeling known, understandable], *to express*=[make known the opinions or feelings]. Сема (3) *невербально* щойно була проаналізована, її експлікація відбувається за рахунок дефініційних ознак [by nonverbal means; by other than verbal means].

(X) семема в складі лексеми *to speak* має значення **свідчити, указувати на щось, бути доказом чогось** і дефінується тлумачними словниками таким чином: [to be indicative or suggestive; to serve as evidence for smth]. Дефініційний аналіз показує, які саме ознаки притаманні цій семемі, на відміну від інших семем *to speak*. На нашу думку, засадничими в семантиці цієї лексичної одиниці виступають дефініційні ознаки [indicative], [suggestive], [evidence]. Користуючись методом поглибленого дефініційного аналізу, розглядаємо слово *evidence* і бачимо, що воно має таку семантику [a sign which shows that smth exists, or is true], слово *suggestive*=[showing smth in an indirect way], тлумачення слова *indicative* відсилає користувача словника до дієслівної одиниці *to indicate*=[to be a sign or index of smth]. Таким чином, всі ці дефініційні ознаки синонімічно експлікують смислову одиницю – сему – *свідчення/сигнал чогось*. Дієслівна складова частина семантики (X) семеми *to speak* є статальною, недієвою, вона еквівалентна буттєвому дієслову *to be*. Латентний суб'єкт у смисловому комплексі *to speak*=*to be suggestive / indicative of smth* – це не людина, це

певний предмет, певна обставина, що важлива не сама по собі, а як сигнал про щось інше, про об'єкт. Латентний об'єкт цієї дієслівної одиниці передбачає, що праву валентність семема в її мовленнєвому втіленні заповнить оцінно забарвлений іменник. Див. ілюстрації в словникових статтях (суб'єкт виділяємо жирним шрифтом, об'єкт – підкресленням): *his gold spoke of riches; her manners spoke of good upbringing; everything in the house spoke of hard time; his frame spoke tiredness.*

Таким чином, що (X) семема *to speak* вербалізує смисловий комплекс *щось є проявом чогось іншого* і складається із таких сем: (1) наявність, (2) прояви, (3) певна якість.

(XI) семема *to speak* **зворушувати/приваблювати** дефінується таким чином: [to appeal, be interesting or attractive], поглиблюючи дефініційний аналіз, звернімося до ознаки *to appeal* і побачимо, що вона тлумачиться як [to arouse a sympathetic response]. Семантика дієслова *to speak* в цьому разі містить 2 латентні позиції – суб'єкта (виокремлюємо жирним шрифтом) і об'єкта (виокремлюємо підкресленням): *щось, що поменує емоційний відгук у когось*. На підтвердження наводимо словникові ілюстрації: *the story spoke to him directly; his poetry speaks to one's heart; music speaks directly to emotions.* Семний пучок цієї семема *to speak* об'єднує такі парцели інформації: (1) викликати, (2) позитивні, (3) емоції (людини).

Цікавими видаються спостереження щодо ємного потенціалу дієслова *to speak* у плані імплікування ним різних, навіть протилежних емотивних компонентів семантики. Так, (XII) семема *to speak* дефінується [to be friendly; to hail] – *to hail*=[to greet with enthusiastic approval], тобто цим дієсловом називається прояв позитивного ставлення суб'єкта до об'єкта. Натомість інша семема (XIII) *to speak* в аналогічній синтаксичній моделі несе протилежне значення: [to talk to smb in order to reprove; to accost] – *to accost*=[to speak to smb in a challenging and aggressive way]. Семний набір в обох семемах базисно однаковий, але різниться у семах позитивної/негативної забарвленості. Семема (XII) зі значенням **розмовляти з кимось (бути у дружніх стосунках)** і (XIII) семема зі значенням **ворожо спілкуватись (нападати на когось)** мають такий набір сем: (1) спілкуватись, (2) із кимось, (3) дружньо (семема XII), або (3) ворожо/агресивно (семема XIII). Актантами в обох ситуаціях виступають особи.

(XIV) семема *to speak* зі значенням **замовляти, резервувати щось** не є частотною у

словниковій виборці, вона реєструється двома тлумачними словниками, а також двомовними англо-українським і англо-російським словниками. Ця семема вживається із приєдником *for*, який реалізує праву валентність дієслова, приєднуючи до нього непрямий додаток, що позначає об'єкт такої дії, як *резервування, замовлення*. Зазвичай це певний товар, їжа, послуги. Ліва валентність дієслівної семема (XIV) *to speak for* заповнюється іменником (особовим займенником), що виконує семантичну роль агенса, тобто «свідомого ініціатора певної дії» (*willful initiator of the action*) (Biber, 1999: 362). Дефініція (XIV) семема *to speak* є такою: [to make a reservation or request (used with for)] або такою: [to make a request or claim (used with for in passive constructions)]. Поглиблюємо дефініційний аналіз на один крок, тобто розглядаємо дефініційні ознаки (ми їх виділили підкресленням) як самостійні слова й отримуємо таку інформацію: *reservation* [an arrangement to have smth (such as hotel room) held for one's use]; *request* [the act of politely or formally asking for smth]; *claim* [official request for smth]. Семний пучок цієї семема включає (1) *замовляти*, (2) *щось бажане*.

У сукупності значеннєвих компонентів (XIV) дієслівної семема *to speak (for)* вимальовується така ситуація: хтось резервує за собою / замовляє для себе певну річ чи послугу, якою скористається у майбутньому. Дефініційні ознаки [politely], [formally], [official] характеризують ввічливий або офіційний характер дії. Така ситуація висвітлює певний поведінковий кодекс, згідно з яким:

а) можливим є отримання особою X чогось бажаного від особи У внаслідок процедури резервування, тобто домовленості між обома учасниками трансакції і

б) неможливою є передача зарезервованого об'єкта стороннім особам. Реалізація цього культурного сценарію передбачає певний рівень соціальних стосунків у спільноті. Ілюстративний приклад у словниковій статті *the seat was already spoken for* імплікує неможливість сісти на вільне місце, тому що воно вже зарезервоване, тобто ним згодом скористається замовник. Інша ілюстрація *Has anyone spoken for the last piece of pizza?* передбачає, що мовець не візьме останній шматок піци, якщо хтось уже заявив про своє бажання з'їсти його.

У зв'язку із вищесказаним видається слушним навести тезу З. Попової і Й. Стерніна: «Через вивчення семантики мовних знаків можна проникати в концептосферу

людей, можна з'ясувати, що було важливим для того чи того народу, а що залишалось поза його полем зору» (Попова, Стернин, 2007: 173). Зокрема, дієслівна семема *to speak for smth* показує, що для англомовного соціуму «важливим» є цивілізований і мирний характер вирішення майнових і інших «спірних» ситуацій, що мають потенційно конфліктний характер: хто перший задекларував своє домагання на певний ресурс, той і має пріоритет щодо його отримання. Право першого, а не право сильнішого проявляється в такому культурному сценарії соціальної взаємодії.

(XV) дієслівна семема *to speak* є стилістично маркованою: вона належить професійній мові судноплавства, про це свідчить словникова помітка (nautical) і дефініція лексичної одиниці – [to hail and communicate with another vessel at sea]. Вочевидь, відповідна семема **обмінюватись сигналами (між суднами) на морі** є продуктом семантичної деривації. Дієслівна одиниця із загальним значення *комунікувати із кимось, вітати когось* змінює набір латентних сем. Актанти – *живі істоти, люди* метонімічно замінюються на актантів – *морські судна (на облявку яких знаходяться люди-моряки)*. Код зв'язку – *акустична або письмова мова* замінюється на умовний код, що використовує світлові сигнали прожектора або певні рухи прапорців у руках вахтового матроса. Семема (XV) *to speak* зареєстрована тільки одним тлумачним словником (Merriam Webster), але міститься в словниковому переліку обох двомовних словників: її переклад є таким [(мор.) окликати, обмінюватись сигналами (про судна)]. Семний пучок цієї семема становлять семи (1) *судно*, (2) *сигналізувати*, (3) *вітати*.

4. Висновки

Загалом номінатема *to speak/speech* нараховує 15 дієслівних і 8 іменних семем. Когнітивний ракурс нашого дослідження кличе до розгляду глибинної змістової структури цієї номінатема, структурування її значення як схематичного відбитка певної ситуації. Інакше кажучи, вважаємо за доцільне створення логічної пропозиції як «мисленневого аналогу (прообразу) певної ситуації із притаманними їй відношеннями». Центральною ланкою в цій структурі є, безсумнівно, предикат, який у сукупності з актантами (що реалізують семантичні валентності предиката) утворює предикатно-актантну рамку, до якої долучаються і сірконстанти (або обставини ситуації). Предикат виражає зміст події як процесу, відношення, ознаки, притаманні певному суб'єктові. В аналізованій номінатемі предикат *to speak* відбиває подію *говоріння*

як процесу. Із усього розмаїття актантів, що їх виокремлюють фахівці з питань рольової граматики, в нашому дослідженні достатнім є виокремлення агенса і пацієнсу, які заповнюють наявні валентності предиката *speak*. Таким чином, із можливих сірконстантів розглядаємо дві, актуальні для досліджуваного предиката: сірконстанту цільового призначення дії та сірконстанту способу дії.

Розглянемо детальніше кожен компонент логічної пропозиції, яку узагальнено представляємо таким чином:

АКТАНТИ	ДІЯ	СІРКОНСТАНТИ
агенс пацієнс	мовлення =	як саме для чого
	матеріалізація	ідеального
		змісту знаками

ДІЯ – це виведення назовні, матеріалізація, переважно вербалізація внутрішнього ідеального змісту (думок, почуттів, емоцій).

АКТАНТИ – це учасники дії: **агенс** – мовець-людина, іноді не людина (грим, барабани, текст, музика) і **пацієнс** – слухач, читач, спостерігач.

СІРКОНСТАНТИ – **способу дії** (як саме?): усно, письмово, публічно, приватно, певною етноспецифічною мовою, опосередковано (сигнальні прапорці), паралінгвально (міміка); **цілеустановки** (для чого?): щоб зробити спільною з іншою людиною інформацію, емоцію, почуття, забезпечити отримання бажаного об'єкта, послуги.

Предикат *to speak* у різних утіленнях може бути одномісним (*the child does not speak yet; the thunder spoke*), двомісним (*music speaks directly to emotions; She must be speaking the truth*) і тримісним (*the family spoke to the media through their solicitor*).

Дієслівна лексема *to speak* у процесі реіфікації (Langacker, 1991: 78) призвела до появи іменної лексеми *speech*, що в результаті утворило номінатему *to speak/speech*. Розглянувши цю номінатему, доходимо висновку, що в термінах логічної пропозиції *speech* має значення: (а) **передумова** дії *to speak* та (б) **продукт** цієї дії. Підстави для такого твердження наведені нижче.

(а) **Передумовою** дії *мовлення* виступає **здатність** суб'єкта виражати думки, почуття через артикуляцію. Про це свідчить (I) семема *speech*, яка дефінується: [the **ability** to express thoughts and feelings by articulate sounds]. В інших словниках сема **здатність** вербалізується дефініційними ознаками [faculty], [power]. Отже, для того щоб ментальний феномен (квант знання, емоція) вийшов назовні і матеріалізувався (був проартикульо-

ваний), у володаря цього ментального феномена має бути певний *дар*, інтелектуальний *ресурс*, котрий уможливило виконання такої комунікативної операції.

(б) *Продукт дії мовлення* з'являється внаслідок реалізації вищезгаданої операції. За словниковими тлумаченнями, цей продукт має певну кількість кваліфікаторів: мовлення може бути *усним* (семема I, II, III, IV, VII), *приватним/публічним* (семема II, III, VII / IV), *брехливим* (VII), *акторським* (VI), *етно-, соціоспецифічним* (V).

Підсумовуючи, стверджуємо, що ядро вербалізованого концепту **SPEECH**, одного із трьох складників комплексного концепту **WORD / LANGUAGE / SPEECH**, розщеплюється на етимологічно первинну дієслівну лексему *to speak* і похідну від неї іменну лексему *speech*. В цьому полягає структурна відмінність нуклеарного концепту **SPEECH** від решти двох – **WORD** та **LANGUAGE**, ядро яких представлено виключно іменними лексемами *word* і *language*.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Козлова Л.А. Отражение этнокультурных особенностей менталитета в синтаксических категориях агентивности/неагентивности (на материале английского и русского языков). *Человек. Язык. Культура* : сборник научных статей, посвященных 60-летнему юбилею проф. В.И. Карасика : в 2 ч. 2-е изд., испр. Киев : Издательский дом Д. Бураго, 2013. Ч. 1. С. 532–538.
2. Кубрякова Е.С. Особенности речевой деятельности и проблемы внутреннего лексикона. *Человеческий фактор в языке. Язык и картина мира*. Москва : Наука, 1991. С. 141–172.
3. Кубрякова Е.С. Язык и знание: на пути получения знаний о языке. Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. Москва : Языки славянской культуры, 2004. 560 с.
4. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. Москва : АСТ ; Восток-Запад, 2007. 314 с.
5. Теркулов В.И. Части речи и тождество номинатемы. *Человек. Язык. Культура* : сборник научных статей, посвященных 60-летнему юбилею проф. В.И. Карасика : в 2 ч. 2-е изд., испр. Киев : Издательский дом Д. Бураго, 2013. Ч. 1. С. 25–31.
6. Швачко С.А. Диахроническая память слов. *Человек. Язык. Культура* : сборник научных статей, посвященных 60-летнему юбилею проф. В.И. Карасика : в 2 ч. 2-е изд., испр. Киев : Издательский дом Д. Бураго, 2013. Ч. 1. С. 166–173.
7. Longman Grammar of Spoken and Written English Forword by K. Quirk / D. Biber et al. London : Pearson Education Ltd, 1999. 1204 p.
8. Chafe W. Discourse, Consciousness, and Time. Chicago : University of Chicago Press, 1994. 327 p.
9. Langacker R.W. Concept, image and symbol: the cognitive basis of grammar. Berlin; New York, 1991. 395 p.

МАТЕРІАЛ ДОСЛІДЖЕННЯ:

10. Online Cambridge dictionary. URL: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary> (дата звернення: 12.03.2019).

11. Online Webster dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com> (дата звернення: 12.03.2019).
12. Online Macmillan dictionary. URL: <http://www.macmillandictionary.com> (дата звернення: 12.03.2019).
13. Online Oxford dictionary URL: <https://en.oxforddictionaries.com/> (дата звернення: 12.03.2019).
14. The American Heritage Dictionary of the English Language (Fifth Edition copyright 2017 by Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company). URL: <https://ahdictionary.com/word/search.html> (дата звернення: 12.03.2019).

REFERENCES:

1. Kozlova, L.A. (2013). Otrazhenie etnokulturnykh osobennostey mentaliteta v sintaksicheskikh kategoriakh agentivnosti/neagentivnosti (na materiale angliyskogo i russkogo yazykov) [Reflection of the ethnocultural peculiarities of the mentality in the syntactic categories of agentivity/non-agentivity (on the material of the English and Russian languages)]. *Chelovek. Yazyk. Kultura: sbornik nauchnykh statey, posvyaschennykh 60-letnemu yubileyu prof. V.I. Karasika*: in 2 parts. Kyiv: Izdatelskiy dom D. Burago, part 1, pp. 532–538 [in Russian].
2. Kubryakova, E.S. (1991). Osobennosti rechevoy deyatel'nosti i problemy vnutrennego leksikona [The peculiarities of speech activity and problems of inner vocabulary]. *Chelovecheskiy faktor v yazyke. Yazyk i kartina mira*. Moscow: Nauka, pp. 141–172 [in Russian].
3. Kubryakova, E.S. (2004). Yazyk i znanie: na puti polucheniya znaniy o yazyke. Chasti rechi s kognitivnoy tochki zreniya. Rol yazyka v poznanii mira [Language and knowledge: on the way to gaining knowledge about a language Parts of speech from a cognitive point of view. The role of language in the knowledge of the world]. Moscow: Yazyki slavyanskoy kultury [in Russian].
4. Popova, Z.D., Sternin, I.A. (2007). Kognitivnaya lingvistika [Cognitive Linguistics]. Moscow: AST; Vostok-Zapad [in Russian].
5. Terkulov, V.I. (2013). Chasti rechi i tozhdestvo nominatemy [Parts of speech and nominateme identity]. *Chelovek. Yazyk. Kultura: sbornik nauchnykh statey, posvyaschennykh 60-letnemu yubileyu prof. V.I. Karasika*: in 2 parts. Kyiv: Izdatelskiy dom D. Burago, part 1, pp. 25–31 [in Russian].
6. Shvachko, S.A. (2013). Diahronicheskaya pamyat slov [Diachronical word memory]. *Chelovek. Yazyk. Kultura: sbornik nauchnykh statey, posvyaschennykh 60-letnemu yubileyu prof. V.I. Karasika*: in 2 parts. Kyiv: Izdatelskiy dom D. Burago, part 1, pp. 166–173 [in Russian].
7. Biber, D. et al. (1999). Longman Grammar of Spoken and Written English Forword by K. Quirk. London: Pearson Education Ltd [in English].
8. Chafe, W. (1994). Discourse, Consciousness, and Time. Chicago: University of Chicago Press [in English].
9. Langacker, R.W. (1991). Concept, image and symbol: the cognitive basis of grammar. Berlin, New York [in English].
10. Online Cambridge dictionary. Retrieved from: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/> [in English].
11. Online Webster dictionary. Retrieved from: <https://www.merriam-webster.com> [in English].
12. Online Macmillan dictionary. Retrieved from: <http://www.macmillandictionary.com> [in English].
13. Online Oxford dictionary. Retrieved from: <https://en.oxforddictionaries.com/> [in English].
14. The American Heritage Dictionary of the English Language (Fifth Edition copyright 2017 by Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company). Retrieved from: <https://ahdictionary.com/word/search.html> [in English].